

ENGEL PÁL

Az Aba nemzetség Alattyáni-ága

A minap Draskóczy István kitűnő, adatokban gazdag tanulmányt tett közzé az Aba nemzetségnek egy eddig ismeretlen ágáról, a Kassa környékén birtokos Baskiakról.¹ Az ő írása adta az ötletet a jelen dolgozathoz. Ennek tárgya a nemzetség egy másik, eddig szintén ismeretlen ága, az Alattyániaké, amely 1399-ben halt ki; történetesen csaknem ugyanakkor, amikor a Baski-ág.

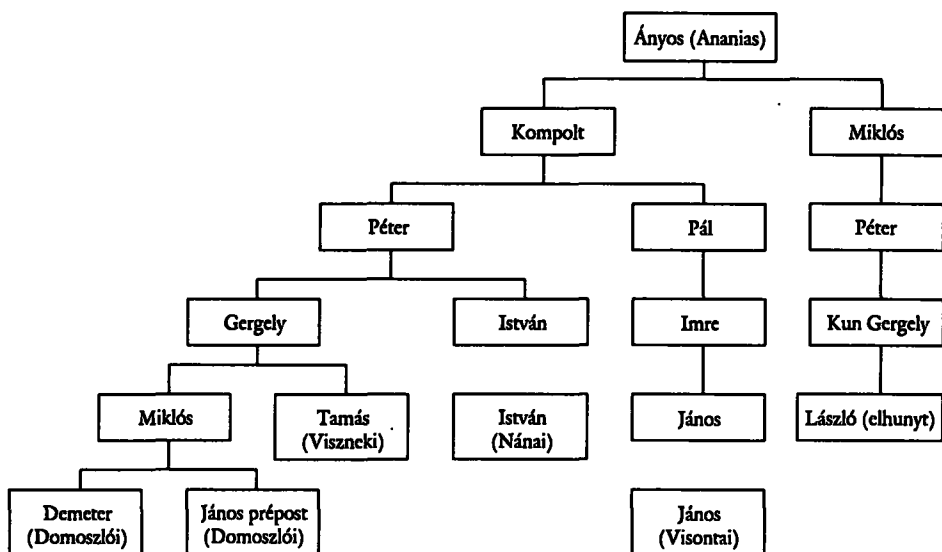
Az Alattyáni-ág a nevezetes Kompolti-ágnak egy oldalhajtása volt. A XIII. század közepén vált attól külön, története azonban, amennyire tudni lehet, ettől kezdve egy ponton sem érintkezett a főágéval. Míg a Kompoltiak ősei az utolsó Árpádok óta egyre nagyobb szerepet játszottak a politikában, az Alattyániakat I. Károly idején súlyos csapások érték, és attól fogva – úgy látszik – a megyei nemesek szürke életét éltek.

Arról, hogy a nemzetségnek létezett ilyen ága, voltaképp csak egyetlen oklevél tájékoztat. 1399. július 1-jén Heves megye nádori közgyűlésén a Kompolt-ág fejei – Domoszlói Demeter, Viszneki Tamás, Nánai István (a majdani országbíró) és Visontai János mesterek, valamint rokonuk, János esztergom-szenttamási prépost – panaszt tettek, hogy Zsigmond király az ő Alattyán birtokukat eladományozta Csirke Andrásnak, Péternek és Jánosnak azon a címen, hogy rokonuk, a „Kun”-nak nevezett Gergely fia László magtalanul halt el. Kérésükre a megye eskü alatt bizonyította, hogy e László és a panaszosok valamennyien ugyanattól az őstől, Kompolttól származtak, minél fogva Alattyán birtok László halálával valóban a panaszosokat illeti meg.² Rokonságuk az elhunyttal, amint a közgyűlésen előadták, az alábbi módon festett:

---

¹ DRASKÓCZY ISTVÁN: Az Aba nemzetség Baski-ága és rokonsága. Turul 1999. 63–65.

² MÁLYUSZ ELEMÉR–BORSA IVÁN: Zsigmondkori oklevéltár I–VI. Bp. 1951–1999. (a továbbiakban: Zs.) I. 5955. sz.

Megjegyzendő, hogy Kompolt utódainak volt egy további, a táblán hiányzó ága is, a körüi (más néven györki vagy atkári): Péter harmadik, Kompolt nevű fiának fia, János (1374–1425), aki valami okból nem szerepelt a panasztevők között.³ Megállapítható az is, hogy a panaszosok Kompolttól való leszármazásukat a tényeknek megfelelően írták le, az **Alattyáni-ág genealógiáját azonban hibásan**. Kétségtelen ugyanis, hogy a panaszosok őseinek, Kompoltnak az apját nem Ányosnak, hanem szintén Kompoltnak hívták.⁴ A vázolt stemma szerint a felek az elhunyttal részint harmad-, részint negyedfokú atyafiságban álltak, a valóságban azonban a rokonságuknak távolabbinak kellett lennie. Ebből azt gyaníthatjuk, hogy a leszármazást talán nem tájékozatlanságból adták meg egy ízzel közelebbinek, hanem azért, hogy birtokigényük megalapozottabbnak tűnjék.

³ E Jánosra és 1394-ig szereplő testvércé, Istvánra 1374–82: Magyar Országos Levéltár, Középkori gyűjtemény (Dl.) 6875.; 1391: Zs. I. 2290. sz.; 1394.: Zs. I. 3271. sz.; 1412: Zs. III. 2792. sz.; 1425: Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai fényképgyűjtemény (DF) 266 455.

⁴ KARÁCSONYI JÁNOS: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Bp. 1900. (a továbbiakban: KARÁCSONYI) 25.

Egyetlen más oklevél sem szól az Alattyániak Aba-nembeli származásáról, az ág egyes tagjairól mégis számos egyéb adat szedhető össze, igaz, elsősorban nem Heves megyéből, hanem az ország más tájairól. Kitűnik belőlük, hogy az Abák nemcsak a Felvidéken, Erdélyben és Baranyában voltak birtokosok, mint eddig tudtuk, hanem egy darabig Tolna megyében is. Vegyük sorra az ide vonható adatokat:

1. 1295 táján a pécsváradi konvent jegyzőkönyvbe foglalja ama tanúk névsorát, akik bizonytságot tettek Szentgáli Jakab ispán Bolosey fiai ellen elkövetett hatalmaskodásairól. A hosszú névsor végén egy bizonyos Kompolt (*Cumpoldus*) két-két battyáni és nagykőfői jobbágya szerepel „a maguk és az egész falu nevében”.⁵

2. 1301-ben Haraszt nb. Laki Miklós ispán és fiai a kalocsai káptalan előtt eladják a Bodrog megyei Tóti birtokukat Hejza bodrogi, tolnai és baranyai ispánnak, „összes rokonuk, különösen pedig Ányos fia Kompolt (*Kompoltb filii Ananie*) hozzájárulásával”.⁶

3. 1327. december 23-án a pécsi káptalan előtt Becsei Imre lévai várnagy tiltakozik, hogy Vaszari (*de Wossor*) Kompolt fia Miklós az ő tiltakozása ellenére meghatároltatta a Duna mellett fekvő Lak birtokot, és abba bevezettette [Alsáni] Logret fia János baranyai ispánt, s fegyverrel kergette el a panaszos falunagyát, aki az eljárásnak ellenszegült.⁷

4. 1328. január 19-én a felhévízi keresztes konvent Köcski Sándor országbíró felkérésére vizsgálatot tartva igazolja Becsei Imre barsi ispán és fiai panaszát ugyanebben a tárgyban. Eszerint Vaszari (*de Vossary*) Kompolt fia Miklós (1327.) december 11-én meghatároltatta egy birtokukat, amely a Baranya megyei Földvár birtokuk területén, a Duna mellett fekszik, és e birtokot a Becseiek

---

⁵ JAKUBOVICH EMIL–PAIS DEZSŐ: Ó-magyar olvasókönyv. Pécs 1929. 110.

⁶ A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára I–XII. Pest–Bp. 1871–1931. (a továbbiakban: Z.) I. 106.

⁷ KOSZTA LÁSZLÓ: A pécsi káptalan kiadatlan oklevélci (1325–1339). Baranyai Levéltári Füzetek 152. Pécs 1995. 10–11. Vö. Anjou-kori oklevéltár. Főszerk. KRISTÓGYULA. I–V., VII–XI., XXIII. Bp.–Szeged 1990–2000. (a továbbiakban: Anjou) XI. 590. sz.

tiltakozása ellenére örök jogon átengedte – mint saját öröklött jószágát – Logret fia János baranyai ispánnak egy tartozás fejében.⁸

5. 1328. május 19-én Nagymartoni Pál országbíró ítéletet hoz abban a perben, amelyet (a fenti ügyben) Becsei Imre és testvére, Egyed folytattak Kompolt fia Miklós ellen. Miklós szerint a Becseiek 1319. április 17-én erővel elfoglalták tőle a Bodrog megyei Lak birtokot, és mindmáig elfoglalva tartják. A Becseiek szerint a kérdéses birtok – amelynek neve nem Lak, hanem Újfalu – Földvár nevű birtokukhoz tartozott, Miklós volt az, aki elfoglalta tőlük, és annak ellenére, hogy függő perük volt egymással, előörökítette Alsáni Logret fia Jánosnak. Miután az elrendelt vizsgálat Becseiék igazát bizonyította, az országbíró úgy ítél, hogy Miklósnak pünkösöd nyolcadnapján vissza kell szolgáltatnia az ellenfélnek a vitás birtokot, s emellett 50 márka bírságot kell fizetnie. Az ítélet foganatosítására a szekszárdi konventet kéri fel.⁹

6. 1330. március 19-én az országbíró újabb ítéletet hoz ugyanebben a perben. Mint kitűnik, Vaszari (*de Wozsar*) Kompolt fia Miklós ismételtén nem hajtotta végre az 1328-ban ellene hozott ítéletet, sőt a továbbiakban ötszöri idézés ellenére távol maradt, amiáltal bírságai összesen 338 márkára és 32 *pondusra* nőttek. Ezért az országbíró most arra utasítja a pécsváradai konventet, hogy Vaszar birtokot 15 napi időtartamra foglalja le a felperes részére, Miklóst pedig még egyszer idézze meg.¹⁰

7. 1333. január 30-án Ányos fia Miklós fia „Kun” Péter (*Petrus dictus Kun, filius videlicet Nicolai filii Anye*) panaszt tett a királynál János macsói bán – azaz Alsáni János – ellen azon a címen, hogy el akarja foglalni tőle a Tolna megyei Vaszar birtok és tartozékai felét, amelyek „igaz jogon” őt illetik. A pécsi káptalan február 11-én jelentette, hogy kiszállt Battyán, Kompoltfalva és Jánosi falvakba, ahol Becsei Imrét és Egyedet tisztartójuk jelenlétében eltiltotta azok birtoklásától. Mivel azonban a tisztartó állítása szerint a birtokok oklevelek alapján

---

⁸ Z. I. 306–308.

⁹ Z. I. 311–313.

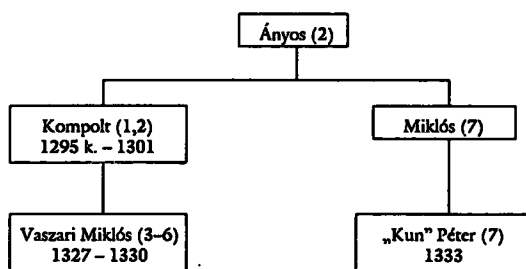
¹⁰ Z. I. 348–354.

jogosan illetik meg urait, ezeket Battyán birtokon megidézte böjtközép nyolcadára a király elé Kun Péterrel szemben.¹¹

8. 1339. november 10-én Heves megye jelenti Druget Vilmos nádornak, hogy kihallgatta Mizse birtok szomszédosait és határosait, köztük Alattyáni (*de Alaptiman*) Miklós fia Péter mestert.¹²

Az utolsó adatban szereplő Péter kétségkívül ugyanaz a Péter, aki a fenti genealógia szerint az elhunyt Alattyáni László nagyapja volt. Az 1–7. adatokban előforduló személyekről azonban még be kell bizonyítanunk, hogy közülük volt az Aba nemzetséghez, hiszen, mint láttuk, ezt egyik forrásunk sem állítja, a helyszín pedig, ahol szerepelnek – Tolna, Baranya és Bodrog megye – igen messze esik mind Alattyántól, mind az Abák többi birtokától.

Annyi mindenesetre elég nyilvánvaló, hogy az első hét adat ugyanarra a családra vonatkozik. A 3–6. adat szereplője Vaszari Miklós, aki **bizonyos Kompoltnak volt a fia**. A 7. adat szerint **bizonyos Ányos unokája**, Kun Péter az ő birtokainak – Vaszarnak „és tartozékainak” – a felét igényli „igaz jogon”. E birtokok egyike Battyán volt, amelynek 1295 körül **Kompolt** volt a földesura (1. adat). Ennek alapján bizvást feltehető, hogy **e Kompolt azonos ama Ányos fia Kompolttal, akivel 1301-ben találkozunk**. Ebből már összeállíthatjuk a szereplők leszármazását (zárójelben a rá vonatkozó adat sorszámával):

Miből gondolhatjuk, hogy ez a stemma beleilleszthető az Aba nb. Alattyániak genealógiájába? Elsősorban a nevekből. Mind a Kompolt, mind az Ányos olyan ritka név, hogy **együttes előfordulásuk valószínűsége legfeljebb ezrelékekben**

¹¹ Z. I. 406–407.

¹² Anjou XXIII. 685. sz.

mérhető. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a „Kun” melléknév is használatos volt mind a Vaszariak, mind az Alattyániak között, úgy az egyezések véletlensége már kizárható. Teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy az 1333-ban Tolna megyei birtokokat igénylő – de ismeretlen illetőségű – „Kun” Péter, Ányos fia Miklós fia azonos személy az 1339-ben Heves megyében feltűnő Alattyáni Péterrel, Ányos fia Miklós fiával, „Kun” Gergely apjával. Emlékezzünk, hogy „Kun” Péter Vaszar és tartozékai felét igényelte; a fenti tábláról látható, hogy valóban ennyihez lehetett csak joga, lévén azok másik fele Kompolt fia Miklós része. A két család tehát azonos: tagjai Heves megyében Alattyáni, Tolnában Vaszari néven fordulnak elő. Feltehetően az történt, hogy az Ányos fiai között végbement birtokosztály szerint Kompolt kapta a Tolna és Bodrog megyei javakat, Miklós pedig Alattyánt. Kompolt jószágainak egy része, mint láttuk, 1328 után ítéletileg a Becseiek – a bátmonostori Töttösök ősei – kezére jutott, és a Hevesben élő rokon, Péter hasztalan próbálta meg 1333-ban legalább a felüket visszaszerezni.

Nincs okunk kételkedni, hogy – mint 1399-ben állították – az Alattyáni-Vaszari ág Aba nembeli volt, és csakugyan közeli rokonságban állt a Kompolt-ággal. Kérdés azonban, hogyan illeszthető rá annak genealógiájára?

A Kompolt-ág első ismert tagja (I.) Kompolt fia (II.) Kompolt ispán, aki 1262–1264 között szerezte Domoszló, Örs és Visznek falvakat.¹³ Két fia volt, közülük Péter lett az 1418-ban kihalt Domoszlói, az 1522-ben kihalt nánai Kompolt(i) és az 1441-ben kihalt körüi Kompolt család őse, Pál pedig az 1421-ben kihalt Visontaiaké. Annyi világos, hogy az Alattyániaknak nem volt részük a (II.) Kompolt által szerzett birtokok egyikében sem, ezért ősük, Ányos nem lehetett e Kompoltnak a fia. A legegyszerűbb azt feltenniünk, hogy a testvére volt, ami azt jelenti, hogy vele egy időben, nagyjából az 1260 körüli években élt. Ezzel egybevág, hogy a fia, Kompolt, mint láttuk, épp egy nemzedékkel később, 1290–1300 táján fordul elő. Ezek után összeállíthatjuk az Alattyáni-ág családfáját, kiegészítve a Kompolt-ág vázlatos leszármazásával (l. a táblát a tanulmány végén).

---

¹³ KARÁCSONYI 70–71.

Látható tehát, hogy amikor (II.) Kompolt leszármazói maguknak igényelték Ányos ágának javait, egy nemzedékkal megrövidítették a családfát. Az 1399-ben elhunyt Alattyáni Lászlóval nem harmad- vagy negyedfokú, hanem valamennyien **ötödízigleni** atyafiságban álltak. Ez pedig korántsem volt mindegy, mert a királyi kúria az ági öröklést akkoriban csak negyedik ízen belül ismerte el.

Az Alattyániak vagyona így utolsó tagjáról, „Kun” (*Comanus*) Lászlóról nem a rokonokra, hanem a koronára szállt, és Zsigmond 1401-ben az Abaúj megyei Hilyó és Bukóc falvakért cserébe adta a – történetesen szintén Aba nembeli – Csirke családnak. Az erről szóló oklevél szerint a háramlott vagyon Alattyán birtokból, az ottani vámból, a hozzá tartozó Jánoshida és Kér falvakból, valamint két-két Szolnok, ill. Heves megyei pusztából állt.¹⁴ Feltehető, hogy ezek zöme ősi birtok volt, és a XIII. század közepén jutottak birtokosztállyal Ányos utódainak kezére. Ha így van, az Aba nem Kompolt-ágának kell tulajdonítanunk a jánoshidai premontrei monostor alapítását.

A család kihalása kapcsán felmerültek az időközben elkallódott Tolna megyei jószágok is. 1399. június 15-én egy tolnai nemes, Ábeli László fia János megkísérelte bírói úton „visszaszerezni” (*recuperare*) Battyán, Jánosi, Malafalva, Jóbfalva és Kompoltfalva birtokokat. A beiktatás nem sikerült, mert a birtokos, Zselizi Vesszős Tamás fia Vesszős azt ellentmondásával megakadályozta.¹⁵

Az iktatási kísérlet ugyanakkor – pontosabban: két héttel előbb – történt, amikor a Kompolt-ág tagjai Verpeléten bejelentették igényüket az Alattyáni örökségre. Úgy gondolom, az időbeli egybeesés nem véletlen. Ábeli próbálkozásához az Alattyániak kihalása adhatott indítékot, és célja a család egykori tolnai birtokjogainak a visszaszerzése lehetett. Az öt helység közül háromról (Battyán, Jánosi, Kompoltfalva) tudjuk, hogy egykor Vaszar „tartozékaként” az Alattyáni rokonságé volt, ezért valószínű, hogy a másik két helység is az örökséghez tartozott. Ekkori birtokosuk, Vesszős annak a Becsei Imrének volt a dédunokája, aki 1330 táján megszerezte Vaszari Miklós jószágait. Ábeli Vaszarinak lehetett valamiféle jogutódja, talán nőági örököse.

---

¹⁴ Zs. II. 971. sz.

¹⁵ Z. V. 112.

Mindabból, amit tudunk, úgy tűnik, hogy a családnak eredetileg két jelentősebb birtoka volt: Alattyán és Vaszar. Az alattyáni birtoktest az ősi megyehatár, a Zagyva mellett terült el, egy tömbben, a folyó mindkét oldalán. Magát Alattyánt, mivel a Zagyvától keletre feküdt, mindvégig Heves megyéhez számították, míg Jánoshida és Kér eredetileg Szolnok megye része volt. (Később Pest megyéhez csatolták.) Feltűnő, hogy az uradalom, mint az újkori térképekről leolvasható, szigetként terült el a Jászság közepén, tehát minden bizonnyal igen korán keletkezett, akkor, amikor a jászok még nem telepedtek meg későbbi lakhelyükön.

A másik birtok, Vaszar eredeti kiterjedése csak hozzávetőleg rekonstruálható. Annyit mindenesetre megállapíthatunk, hogy a XIV. század folyamán kettévált, és a továbbiakban mindegyik rész története másképp alakult.

Az uradalom déli felét Battyán (a Komlóhoz tartozó mai Kisbattyán), Jánosi (Mecsekjánosi) és Malafalva (ma Mánafa helynév a szomszédos Magyaregregy területén) képezte, egy-két határos faluval (Kompoltfalva, Jóbfalva, Kőfő) együtt, amelyek pontos fekvése nem ismert. Ezek a birtokok, mint láttuk, az Alattyániaktól 1330 táján a bátmonostori Töttösök kezére kerültek, akik később itteni váruk, Méré uradalmához csatolták őket.¹⁶

Más lett a sorsa magának Vaszarnak (a mai Kisvaszarnak). Ez a XIV. század folyamán ismeretlen úton a Lackfiak birtokába jutott, és bukásukkor, 1397-ben a Macedóniai család kapta meg. Mint az ő beiktatásukkor, 1398-ban megtudjuk, öt falu tartozott hozzá: Nyíres, a két Bágyon, Bikád és Tótalmás.¹⁷ Ma mindegyik megtalálható helynévben Kisvaszar és a határos községek (Ág, ill. Tékes) területén.¹⁸ Bízvást feltehető, hogy ezekből állt a vaszari uradalom már az Abák idején is. Ha ez így van, akkor a vaszari birtoktest eredetileg egy összefüggő, mintegy tíz faluból álló tömböt alkotott, amely Kisvaszartól Komló határáig ért.

---

¹⁶ Az említett falvak történetéről részletesen és pontosan tájékoztat TIMÁR GYÖRGY: Magyaregregy területén és közvetlen környékén lévő középkori helységek. In: Mérévár és környéke. Szerk. FÜZES MIKLÓS. Magyaregregy 1997. 40–43., 53–56., 59–63.

¹⁷ Zs. I. 5219. és 5295. sz.

¹⁸ Baranya megye földrajzi nevei I. Szerk. PESTI JÁNOS. Pécs 1982. 23/127. (Nyírcs), 23/59. (Bágyon), 22/82. (Bikád), 17/85. (Almás).

Az Alattyániak vaszari ágának birtokait felbomlásuk állapotában ismerhettük meg, így biztos, hogy nincs tudomásunk az összesről. Arról például csak véletlenül értesülünk, hogy volt egy jószáguk Baranya megyében is, valahol Mohács és Majs között, a középkori Földvár és Lak (Vízlak) szomszédságában. Ezt, mint láttuk, 1327-ben idegenítették el Alsáni Jánosnak. Emellett abból ítélve, hogy Kompoltnak 1301-ben hozzá kellett járulnia a Bodrog megyei Tóti eladásához, talán szabad arra következtetnünk, hogy ez idő tájt arrafelé, Baracska körül is birtokosok voltak.

